

Канаме Окано*

Универзитет за стране студије у

Кобеу

Факултет за стране студије

Одсек за русистику

УДК 811.161.2'367.622(497.113)

doi: 10.19090/rs.2022.6.171-190

Оригиналан научни рад

примљен 25.10.2022.

прихваћено за штампу 01.12.2022.

ГЛАГОЛИ АУДИТИВНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ У ВОЈВОЂАНСКОМ РУСИНСКОМ ЈЕЗИКУ У СВЕТЛУ СЛОВЕНСКЕ ЕТИМОЛОГИЈЕ**

У раду се разматра семантика базичних глагола са значењем аудитивне перцепције у војвођанском русинском језику са посебним освртом на њихову етимологију и паралеле у другим савременим словенским језицима. У словенским језицима наведена перцепцију најчешће лексикализују глаголи настали од **slyšati*/**slušati*, **sluxati*/**slyxati* и **čuti*. У сваком савременом језику, међутим, разликује се дистрибуција глагола аудитивне перцепције, јер се три основна аудитивноперцептивна значења, тј. значења активне, инертне и пасивне аудитивне перцепције лексикализују на различите начине. У раду се анализирају глаголи *слухац* 'слушати' и *чуц* 'чути' који функционишу као базични глаголи аудитивне перцепције и праве семантичку опозицију активне и инертне аудитивне перцепције. Приликом анализе скреће се пажња на пропозицијску употребу наведених глагола и повратну конструкцију са глаголом *чуц ше* 'чути се', а такође и на безличну предикативну конструкцију *буц чуц* 'чути се' која се употребљава за изражавање могућности аудитивне перцепције и пореди са истом конструкцијом у другим словенским језицима.

Кључне речи: семантика, етимологија, историјска семантика, глаголи аудитивне перцепције, русински језик.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Русинистика као универзитетска дисциплина постоји већ 5 деценија на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду и 2022. године слави 40 година од оснивања Катедре за русински језик и књижевност која је касније преименована у Одсек за русинистику. Поводом ове свечане прославе аутор овог рада би скренуо пажњу на место војвођанског русинског

---

* okano_kaname@inst.kobe-cufs.ac.jp

** Рад је настао у оквиру истраживачког пројекта који финансира JSPS KAKENHI (број гранта JP21K13004).

језика међу савременим словенским језицима на примеру анализе базичних глагола са значењем аудитивне перцепције. Савремена лингвистика је у великој мери усмерена на проучавање глагола перцепције и постоји значајан број истраживања посвећених тој теми као што су, на пример, Viberg 1984; Sweetser 1991; Apresjan 1995; Padučeva 2004; Ivić 2006; Mihaljević 2009; Gisborne 2010; Ristić 2012; Grković-Mejdžor 2013; Popović 2016 и др. Глаголима перцепције, међутим, до сада није било посвећено довољно пажње у области русинистичке лингвистике и не постоји детаљна анализа њихових семантичких и синтаксичких особина осим неких лексикографских описа у речницима (в. СРР; РСС; СРНЈ). Циљ овог прилога јесте да изврши семантичку анализу војвођанских русинских базичних глагола аудитивне перцепције, односно глагола *слухац* ‘слушати’ и *чуц* ‘чути’ чији се когнати распрострањују у свим словенским језицима, али се разликују по семантичком и синтаксичком понашању. Приликом анализе посебна пажња ће бити посвећена функционисању наведених глагола и њиховим посебним карактеристикама како бисмо установили сличности и разлике између војвођанског русинског и других словенских система глагола аудитивне перцепције.

2. ГЛАГОЛИ АУДИТИВНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ У СВЕТЛУ СЛОВЕНСКЕ ЕТИМОЛОГИЈЕ

2.1. Актантна структура глагола аудитивне перцепције

Аудитивна перцепција је један од основних когнитивних процеса код човека и његово одражавање се остварује помоћу чулних органа слуха, односно ушију. Аудитивна перцепција је други најважнији процес код човека после визуелне перцепције и то потврђује чињеница да у многим језицима света чула вида и слуха служе као изворни домени за когнитивне домене као ‘знати’ и ‘разумети’, док се остала чула (мирис, укус) пре свега метафоризују у мање објективне, односно емоционалне домене (Grković-Mejdžor, 2013: 232). У многим језицима света се ситуација аудитивне перцепције вербализује помоћу глаголског предиката који представља једно ситуације и актаната који су обавезни учесници те ситуације. У наведеној ситуацији су актанти експеријенсер (Experienter), који је живо биће и способан да опажа гласове помоћу чулних органа слуха, и стимулус (Stimulus), који представљају гласови, бука, или извор који издаје гласове или буку. Ови актанти се обично реализују у виду субјекта и објекта на

синтаксичком нивоу. Као што је већ забележено у многим типолошким и славистичким студијама, ситуација аудитивне перцепције (али и других врста перцепције) има три основна значења: (I) значење активне перцепције, (II) значење инертне перцепције и (III) значење пасивне перцепције¹. Прво значење је пре свега повезано са активним перцептивним процесом који се налази под контролом субјекта-експеријенсера (Padučeva, 2004: 203; Viberg, 1984: 123; Gisborne, 2010: 4). На друго значење односи се перцептивни процес који је неконтролисаног карактера од стране субјекта-експеријенсера (Padučeva, 2004: 202; Viberg, 1984: 123; Gisborne, 2010: 4–8). Треће значење представља пасиван перцептивни процес у којем је субјекат-експеријенсер најчешће изостављен или излази ван кадра и постаје посматрач ситуације (Padučeva, 2004: 203; Viberg, 1984: 123; Gisborne, 2010: 4). У словенским језицима, као и у многим језицима света, могу се уочити овакве семантичке разлике у начину лексикализације ситуације аудитивне перцепције: на пример, у српском језику глагол *слушати* описује активан процес аудитивне перцепције (*Ја слушам X*), а глагол *чути* изражава инертну аудитивну перцепцију (*Ја чујем X*), док се помоћу глагола *звучати/чути се* описује пасивни перцептивни процес са учешћем посматрача ситуације (*X звучи / X се чује*).

2.2. Глаголи аудитивне перцепције у светлу словенске етимологије

Са становишта етимологије словенских језика могу се приметити неке сличности и разлике између глагола аудитивне перцепције у савременим словенским језицима. Етимолошке студије показују да су словенски базични глаголи аудитивне перцепције наслеђени из најстаријег слоја прасловенског лексикона и њихови корени су чак праиндоевропског порекла. У овом одељку ћемо скренути пажњу на семантичке особине најближих војвођанском русинском језику когната у другим словенским језицима, односно на глаголе **slyšati/*slušati*, **sluxati/*slyxati* и **čuti*.

Глаголи **slyšati/*slušati* и **sluxati/*slyxati* су добијени од заједничког прасловенског корена **sluxъ*, који долази из пие. **klou-s-* (< **kleu-s-*) ‘слух,

¹ Слична класификација може се уочити код Апрејана (1995: 357) који даје тернарну опозицију појмова „опажати“ (тј. значење инертне перцепције) – „опажати се“ (тј. значење пасивне перцепције) – „користити способност за опажање“ (тј. значење активне перцепције) за описивање унутрашње организације система глагола перцепције.

чути' (ЕСУМ 5: 301, 310–311; Fasmer 3: 678–680; Brückner, 1974: 501–501; Derksen, 2008: 455–456; Králik, 2015: 540–541). Према тумачењима у етимолошким речницима и претходним студијама, можемо рећи да је облик **slušati* добијен од **slyšati*, док глагол **slyxati* представља итеративни облик од глагола **sluxati* (Padučeva, 2004: 205; Králik, 2015: 540–541). Рефлекси наведених облика су широко распрострањени у свим савременим словенским језицима, али њихова семантика и дистрибуција се у мањој или већој мери разликују у сваком посебном језику. На пример, глагол **slyšati* поседује когнате само у руском (*слышатъ*), пољском (*słyszec*), чешком (*slyšet*), горњолужичком (*slyšeć*), доњолужичком (*slyšaś*) и словеначком (*slišati*) језику и наведени когнати означавају ситуацију инертног стања аудитивне перцепције (DNS; ISSČ; SDS; SJP; SSKJ; MAC). Глагол **slušati* је широко распрострањен међу савременим словенским језицима: когнати у руском и јужнословенским језицима имају значење активне аудитивне перцепције, тј. 'слушати', а пољски когнат *sluszać* се употребљава искључиво у метафоричном значењу 'слушати се', док чешки когнат *slušet* је развио сасвим друго значење, односно '(коме) стојати', уп. *Krátké vlasy mi sluší víc* 'Кратка коса му боље стоји' (ISSČ). Когнати добијени од **sluxati* распрострањују се у источно- и западнословенским језицима који указују на ареалну близину, уп. блр. *слухаць*, укр. *слухати*, крсн. *слухати*, пољ. *sluchać*, гл. *sluchać*, дл. *sluchaś*, чеш. *poslouchat* и слч. *slúchat'*. У белоруском, украјинском, пољском, чешком, горњолужичком, доњолужичком и карпаторусинском језику наведени глагол употребљава се у значењу 'слушати' (DNS; ISSČ; SDS; SJP; PPC; СУМ; ТСБМ), док се у словачком језику глагол *slúchat'* најчешће употребљава за означавање метафоричног значења 'слушати се' (SSJ). Глагол **slyxati* се употребљава у руском (*слыхатъ*), пољском (*slychać*), словачком (*slýchat'*) и карпаторусинском (*слыхати*) језику. Међутим, наведени когнати немају статус базичног глагола аудитивне перцепције и заузимају периферно место у свом лексичком систему (SJP; SSJ; MAC; PPC). Дистрибуција когната насталих од **slyšati*/**slušati* и **sluxati*/**slyxati* може се приказати у облику табеле представљене доле (в. Табела 1). Као што се види из табеле, глаголи **slušati* и **sluxati* употребљавају се за означавање активног процеса аудитивне перцепције и њихови когнати имају статус базичног глагола активне аудитивне перцепције скоро у свим словенским језицима сем у словачком, а

у македонском језику глагол *слуша* покрива не само значење активне перцепције (‘слушати’), већ и инертне перцепције (‘чути’)². Глагол **slyšati* има статус базичног глагола инертне аудитивне перцепције у руском, пољском, чешком, горњолужичком, доњолужичком и словеначком језику, док когнати настали од **slyxati* имају статус периферне или стилски маркиране лексеме и срећу се само у руском, пољском, словеначком и карпаторусинском језику.

Табела 1. Дистрибуција когната насталих од **slyšati/*slušati* и **slyxati/*slyxati*

	<i>*slyšati</i>	<i>*slušati</i>	<i>*slyxati</i>	<i>*slyxati</i>
руски	<i>слышать</i> ‘чути’	<i>слушать</i> ‘слушати’	–	<i>слыхать</i> ‘чути’
белоруски	–	–	<i>слухаць</i> ‘слушати’	–
украјински	–	–	<i>слухати</i> ‘слушати’	–
карпато- русински	–	–	<i>слухати</i> ‘слушати’	<i>слыхати</i> ‘чути’
пољски	<i>słyszeć</i> ‘чути’	<i>śluszać</i> ‘слушати се’	<i>śluchać</i> ‘слушати’	<i>slychać</i> ‘чути се’
чешки	<i>slyšet</i> ‘чути’	<i>slušet</i> ‘(коме) стојати’	<i>poslouchat</i> ‘слушати’	–
словачки	–	–	<i>slúchat’</i> ‘слушати се’	<i>slýchat’</i> ‘(књиж.) чути’
горњолужички	<i>słyšeć</i> ‘чути’	<i>slušeć</i> ‘припадати’	<i>sluchać</i> ‘слушати’	<i>slychać</i> ‘(застр.) чути’
доњолужички	<i>słyšaś</i> ‘чути’	–	<i>sluchaś</i> ‘слушати’	–
словеначки	<i>slīšati</i> ‘чути’	<i>slušati</i> ‘слушати’	–	–
српски	–	<i>слушати</i>	–	–
хрватски	–	<i>slušati</i> ‘слушати’	–	–
македонски	–	<i>слуша</i> ‘слушати;’	–	–

² Пошто македонски и бугарски немају инфинитив, у раду се наводе македонски глаголи у трећем лицу јединине, а бугарски – у првом лицу јединине.

		чути'		
бугарски	–	слушам 'слушати'	–	–

Глагол *čuti је такође широко распрострањен међу савременим словенским језицима. Исконска семантика наведеног глагола је повезана са перцепцијом уопште о чему сведочи његов праиндоевропски корен *(s)keu- 'давати пажњу, опажати помоћу чулних органа' (ЕСУМ 6: 358–359; Fasmer 4: 390; ЭССЯ 4: 134–136; Králik, 2015: 109). У словенским језицима наведени глагол означава различите врсте перцепције, односно аудитивну, олфакторну и тактилну перцепцију. У неким словенским језицима глагол *čuti је стекао статус базичног глагола аудитивне перцепције и изражава инертно стање датог перцептивног акта, уп. блр. *чуць*, укр. *чути*, крсн. *чути*, с. *чути*, х. *čuti*, буг. *чувам* 'чути' (РБЕ; РМС; РСЈ; РРС; СУМ; ТСБМ). У словачком језику уочава се пар когната *ročut'* (/čut') и *ročívat'* од којих се први односи на инертно стање аудитивне перцепције (тј. 'чути'), док се други употребљава за изражавање активног процеса аудитивне перцепције (тј. 'слушати') (SSJ). Будући да македонски когнат *слуша* покрива значење и 'слушати' и 'чути', когнат *чуе* употребљава се само у резултативном значењу и функционише као глагол свршеног вида, уп. *Чув дека си тука* 'Чуо сам да си ту'; *Се чу пукот* 'Чуо се пуцањ' (ДРМЈ). У словеначком језику такође постоји глагол *čuti* 'чути; разумети помоћу чула слуха' који заузима периферно место у систему глагола аудитивне перцепције (SSKJ). У пољском и чешком језику глагол *čuti има значење 'осећати, опажати' и 'мирисати', и руски глагол *чують*, добијен од истог глагола путем проширења основе такође се односи на значење олфакторне и тактилне перцепције (Brückner, 1974: 81; Derksen, 2008: 91; ISSČ; Fasmer 4: 390). Судаћи по горе наведеном, може се представити дистрибуција значења глагола насталих од прасловенског глагола *čuti на следећи начин (в. Табела 2).

Табела 2. Дистрибуција перцептивних значења глагола *čuti у савременим словенским језицима

	Аудитивно	Олфакторно	Тактилно
руски	–	<i>чують</i> 'мирисати'	<i>чують</i> '(говор.) осећати'
белоруски	<i>чуць</i> 'чути'	–	–
украјински	<i>чути</i> 'чути'	–	–

карпаторусински	<i>чути</i> 'чути'	–	–
пољски	–	<i>czuć</i> 'мирисати'	<i>czuć</i> 'осећати'
чешки	–	<i>čít</i> '(књиж.) мирисати'	<i>čít</i> 'осећати'
словачки	<i>počuť/čuti'</i> 'чути' <i>počúvať</i> 'слушати'	–	–
горњолужички	–	<i>čuć</i> '(застр.) мирисати'	<i>čuć</i> '(застр.) осећати'
доњолужички	–	<i>cuś</i> 'мирисати'	<i>cuś</i> 'осећати'
словеначки	<i>čuti</i> 'чути, разумети помоћу чула слуха'	–	–
српски	<i>чути</i>	–	–
хрватски	<i>čuti</i> 'чути'		
македонски	<i>чуе</i> 'чути'	–	–
бугарски	<i>чувам</i> 'чути'	–	–

Кад је реч о опозицији између активне и инертне перцепције, у словенским језицима могу се уочити три типа семантичке организације глагола аудитивне перцепције: (I) у белоруском, украјинском, карпаторусинском, српском, хрватском и бугарском језику постоји семантичка опозиција између активних **slušati/*sluxati* и инертног **čuti*; (II) у руском, пољском, чешком, словеначком и словачком језику остварује се семантичка опозиција у оквиру лексема насталих од истог корена (уп. словеначки *slušati* vs. *slišati*; чешки *poslouchat* vs. *slyšet*; словачки *počuť* vs. *počúvať*); (III) у македонском језику оба значења се изражавају помоћу једне лексема настале од **slušati* (уп. *слуша* 'слушати; чути').

3. ГЛАГОЛИ АУДИТИВНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ У ВОЈВОЂАНСКОМ РУСИНСКОМ ЈЕЗИКУ

У овом одељку ћемо размотрити семантику глагола аудитивне перцепције у војвођанском русинском језику. Међу претходно размотреним глаголима у војвођанском русинском могу се наћи когнати настали од **sluxati* и **čuti*.

3.1. Глагол *слухац* (< **sluxati*)

У војвођанском русинском језику може се наћи глагол *слухац* добијен од прасловенског **sluxati* (SRNJA 2: 493). Према опису двојезичног и једнојезичног речника (RSS: 718; SRNJA 2: 493) наведени глагол функционише као један од базичних глагола аудитивне перцепције и пре свега одговара за значење активне аудитивне перцепције.

- (1) *Вон гвари же школяре у класи з вельку увагу слухали о Руснацох и же пано будзе зарамиковани и виложени у голу школи.*
‘Он говори да су ђаци у разреду са великим интересовањем слушали о Русинима и да ће пано бити урамљен и изложен у холу школе’ (РС: 14.5.2019)
- (2) *Шедза на мире на балох вимичкових, поважно слухаю, одмахую з руками и упераю погляд високо до неба одкадз з часу на час злетую длугоки стриберністи пантлічки, руцени з американских авионох.*
‘Седе на миру на балама повесма, озбиљно слушају, одмахују рукама и упиру поглед високо ка небу, одакле с времена на време слећу дугачке сребрнасте пантљике, бачене из америчких авиона’ (ЂП)
- (3) *На Институту зме мали нагоду слухац велі цікави преподаваня котри вязани за русийски язык, а тиж зме слухали преподаваня вязани и за журналистику – приповеда Венчельовскова.*
‘У Институту смо имали могућност да слушамо многа занимљива предавања која су била везана за руски језик, а такође смо слушали предавања везана и за журналистику – прича Венчельовски’ (РС: 5.7.2019)

Поред значења активне перцепције, како Ј. Рамач примећује у свом речнику (SRNJA 2: 493), глагол *слухац* може имати и значење ‘чути, сазнати од других; више пута чути (*чуц, дознац од других; вельо раз чуц*)’. Уопштено

речено, у словенским језицима се обично преферира употреба глагола инертне аудитивне перцепције када субјекат-експеријенсер није сигуран у тачност информације која се преноси, јер је добијена помоћу чула слуха што је мање сигурније од чула вида. Дакле, у српском језику глагол *чути* појављује се са пропозицијом, јер говорник није потпуно сигуран и просто преноси ту информацију: на пример, реченица *Чуо сам да је шефица добила отказ на послу* имплицира да је информација мање тачна од реченице *Видео сам да је шефица добила отказ на послу* (примери аутора). У војвођанском русинском језику, међутим, пропозицијска употреба се појављује не само код глагола инертне аудитивне перцепције *чуц*, већ и код глагола активне аудитивне перцепције *слухац*. Глагол *слухац* са пропозицијом имплицира да је субјекат-експеријенсер у знатној мери сигуран у тачност информације стечене путем аудитивне перцепције, јер је то чуо или више пута, или од неке конкретне особе према којој има поверење и при томе је аудитивна перцепција остварена на свестан начин, док се за информацију приказану у пропозицији уз глагол *чуц* подразумева да је мање тачна или мање сигурна.

- (4) *Слухал сом же Немци маю моцне оружис и модерни машини за мучене зарабених.*
 ‘Чуо сам да Немци имају јака оружја и савремене машине за мучење заробљеника’ (ЋП)
- (5) *Од мацери сом слухал же сї мац и оцец, а моя баба и дїдо були барз роботни и шпоровни.*
 ‘Од мајке сам чуо да су њени мајка и отац, односно моји баба и деда, били много вредни и штедљиви’ (СРНЈ 2: 493)
- (6) *Слухал сом од дїда ми же тот салаш дакеди була чарда.*
 ‘Чуо сам од свог деде да је овај салаш некад био чарда’ (ЈБ)

3.2. Глагол *чуц* (< *čuti)

Глагол *чуц* добијен од *čuti такође функционише као један од базичних глагола аудитивне перцепције, али се разликује од свог синонимског глагола *слухац* по неким семантичким особинама. Као и у другим словенским језицима у којима *čuti има значење аудитивне перцепције, војвођански русински глагол *чуц* употребљава се у значењу инертног стања перцепције и описује ситуацију у којој субјекат-експеријенсер учествује у процесу перцептивног акта независно од своје интенције или свесности.

(7) *Веџ, аж дома, чула сом як маџ приповеда оцови же дїдо барз хори и же неодлуга будзе мушиџ пойсџ дзешка далеко, на неждану драгу.*

‘Онда, тек код куће, чула сам како мајка прича оцу да је деда јако болестан и да ће ускоро морати да крене негде далеко, на нежељен пут’ (БП)

(8) *Мойо ме дзеци вельо раз чули кед сом дома рецитовал, бо тото любим.*

‘Моја деца су ме више пута чула кад сам код куће певао, јер ја то волим’ (РС: 8.6.2019.)

(9) *Одмалючка сом бул активни у Каритасу, там сом чуд за путованя котри ше организуоу преїг теї організації, и то ме такої заџикавело – так Владимир почина свою приповедку.*

‘Одмалена сам био активан у Каритасу, тамо сам чуо за путовања која се организују преко ове организације и то ме је одмах заинтересовало – тако почиње своју причу Владимир’ (РС: 25.7.2019)

Поред значења аудитивне перцепције (*чуџ*¹), наведени глагол има друга перцептивна значења: у СРНЈА (SRNJA 2: 732) су регистрована значења ‘осећати’ (*чуџ*²) и ‘мирисати’ (*чуџ*³) као и у руском, пољском и чешком језику у којима, међутим, код глагола *čiti недостаје значење аудитивне перцепције. Ваља приметити да се значења тактилне и олфакторне перцепције срећу врло ретко у савременој језичкој пракси и сматрају се архаичним.

(10) *Я лем чуд џеплу крив у своїх ногох – чувствовал, же жиєм.*

‘Само сам осећао топлу крв у својим ногама – осећао сам да живим’

(11) *Коза бизовно чує же є котна, та є немирна, не да ше доїџ.*

‘Коза сигурно осећа да је трудна, те је немирна и не даје да је муземо’

(12) *Тот џо најстарши гутори: „Чи ви чуєце як барз пахне?“*

Гевтот други гвари: „Я давно чуєм....“

‘Овај што је најстарији говори: „Осећате ли ви како јако мирише?“ Тај други каже: „Ја одавно осећам [мирис]...“ (SRNJA 2: 732)

3.3. Повратни глагол *чуџ* ше

За изражавање значења пасивне аудитивне перцепције постоје два начина везана за глагол инертне аудитивне перцепције *чуц*. Први начин за изражавање наведеног значења јесте употреба повратног глагола *чуц ше*. При употреби повратног облика објекат-стимулус се помера на позицију синтаксичког субјекта, а субјекат-експеријенсер се изоставља. Повратна конструкција са изостављеним субјектом-експеријенсером најчешће се употребљава за пасивну аудитивну перцепцију.

- (13) *Зоз тим ше сце оможлївиц наставнїком же би уплївовали на тото цо треба зробиц на системским уровню же би ше образоване унапредзело, же би ше чуло и їх глас, окреме теди кед ше приноши реформи.*

‘Овим желимо да дамо могућност наставницима да врше утицај на оно што је потребно да се уради на системском нивоу да би се образовање развило, да би се чуо њихов глас осим када се доносе реформе’ (РС: 10.7.2015)

- (14) *Јак ше то у спорту гвари, о нїм ше ище будзе чуц.*

‘Као што се каже у спорту, о њему ће се још чути’ (РС: 19.8.2017)

- (15) *Крочаї ше чули вше яснїше з гевтого боку брега.*

‘Кораци су се чули све јасније од оне стране брда’ (МК)

3.4. Предикативна конструкција *буц чуц*

Поред повратне конструкције, за изражавање пасивне аудитивне перцепције постоји безлична предикативна конструкција *буц чуц* (буквално – *бити чути*). У наведеној конструкцији глагол *чуц* служи као безличан предикат и стога се не мења по лицима и по временима, док се копулативни глагол *буц* који прати наведени предикат у презенту изоставља и у перфекту се појављује у облику трећег лица једнине средњег рода. Навешћемо примере:

- (16) *Цепли напиток намесцели ше у своїх шолькох и було чуц черкане ножох и видлїчкох.*

‘Топла пића су се сместила у својим шољама и чуло се звецкање ножева и виљушака’ (ЗГ, 2/2019)

- (17) *Микола напнуто обчековал кеди пушка истрелї, бо крочаї було чуц уж при верху брега.*

‘Никола је напето очекивао када ће пушка опалити, јер су се чули кораци већ код врха брда’ (МК)

(18) *Чуц страки у пољу.*

‘Чују се свраке у пољу’(ШВ: 2020/1)

(19) *Ходзим даље по гарадичох и на стред истих дзвери отворени и чуц гук машинох.*

‘Идем даље степеницама и насред истих су врата отворена и чује се шум машина’(ИМ)

Употреба сличне конструкције са глаголом перцепције уочава се и у украјинском, чешком, словачком и словеначком језику. Колико нам је познато из релевантних студија, конструкција „*byti + инфинитив“ је у одређеној мери стабилна категорија у наведеним језицима и употребљава се са другим глаголима перцепције и чак са глаголима других класа. У чешком језику, на пример, наведена конструкција се појављује са различитим глаголима и употребљава се у два значења, односно у значењу потребе и могућности (Šmilauer, 1947; Havránek, Jedlička 1981; Kanazashi, 2019). Конструкција употребљена у првом значењу се и дан-данас сматра књижевном или архаичном и најчешће је праћена субјекатским дативом, јер се употребљава као безлична реченица (нпр. *Bylo jim_{DAT} obejít nádražní skladiště* ‘Морали су да обиђу станично складиште’ [Šmilauer, 1947: 107]). С друге стране, иста конструкција у значењу могућности је најчешће праћена глаголима перцепције као *cítit* ‘осећати’, *poznat* ‘знати’, *rozumět* ‘разумети’, *slyšet* ‘чути’, *vidět* ‘видети’, *znát* ‘знати’ и такође се употребљава у безличној реченици (нпр. *Je vidět hory_{ACC}* ‘Виде се планине’ [Havránek, Jedlička 1981]; притом допуна предиката стоји у облику акузатива). У савременом говорном језику, међутим, уочава се и употреба дате конструкције у личној реченици и у овом случају допуна глагола стоји у облику номинатива, јер врши функцију синтаксичког субјекта (уп. *Jsou vidět hory_{NOM}* ‘Виде се планине’ [Havránek, Jedlička 1981]). Ситуација са словеначком истом конструкцијом је доста слична ситуацији са чешком (в. Toporišič, 2000; Piper, 2009; Kanazashi, 2019 и др): према Kanazashi 2019, у словеначком језику дата конструкција означава само могућност неке радње и појављује се углавном са глаголима перцепције у безличној реченици (нпр. *Z one strani zidu je slišati korake_{ACC}* ‘Са оне стране зида су се чули кораци’ [NB]). Као и у чешком, „*biti* + инфинитив“ може се употребити у личној реченици, али је фреквенција ове употребе много нижа од оне у безличној реченици и то се појављује само са

глаголима перцепције *čutiti* ‘осећати’, *slišati* ‘чути’ и *videti* ‘видети’ и то најчешће у књижевним делима XIX века (Kanazashi, 2019: 214–216). У словачком језику такође је присутна конструкција „*byť* + инфинитив“ у којој на месту инфинитива најчешће стоје глаголи перцепције као *badat* ‘примећивати’, *zbadat* ‘приметити’, *vidiet* ‘видети’, *vidat* ‘изгледати’, *vidavat* ‘виђати’, *dovidiet* ‘ухватити видом’, *čuť* ‘чути’, *počuť* ‘чути’, *chyrovat* ‘осећати’, *ciťit* ‘осећати’, *poznať* ‘знати’, *rozoznať* ‘разазнати’, *rozpoznať* ‘препознати’, *tušiť* ‘посумњати’ и *rozumiet* ‘разумети’ (Ružička, J. et al. 1966: 372–373). Као што се види из примера, наведена словачка конструкција изражава значење могућности и појављује се само у безличној конструкцији: глагол *byť* је увек у облику трећег лица једнине (а у перфекту – у облику трећег лица једнине средњег рода) и допуна инфинитива стоји у облику косог падежа који захтева инфинитив – нпр. *Takto by ťa_{ACC} nebolo počuť ani v tret'om rade* ‘Овако не бисмо могли да те чујемо ни у трећем реду’ (Ružička, J. et al., 1966: 373). Украјински језик такође поседује исту конструкцију која означава могућност и спаја се са глаголима инертне перцепције и мишљења као *чути* ‘чути’, *знати* ‘знати’ и *пзнати* ‘знати’ (Slyn’ko et al., 1994: 213; Шульжук, 2010: 130), мада се чини да је број глагола који могу да се употребе у датој конструкцији доста ограничен.

О ситуацији у војвођанском русинском језику забележено је у „Граматици русинског језика“ (Рамаџ, 2006: 220). Безлична предикативна конструкција *буц чуц* означава два перцептивна значења, тј. ольфакторно и аудитивно значење – нпр. *Чуц це_{ACC} на доган* ‘Миришеш на цигарету’; *Зоз еднеј карчми було чуц шпиванє_{ACC} и музику_{ACC}* ‘Из једне крчме су се чули певање и музика’. Поред наведеног, у Граматици се говори и о разлици између безличне конструкције *буц чуц* и конструкције са повратним глаголом *чуц ше*: прва конструкција је карактеристична за народни језик војвођанских (или бачванско-сремских) Русина, док друга конструкција постаје фреквентнија под утицајем српског језика са којим се војвођански русински језик налази у тесном и трајном контакту. У додатку овом опису можемо рећи следеће: прво, у савременој језичкој пракси обе конструкције функционишу као синонимна средства за изражавање пасивне аудитивне перцепције, али се често дешава да један аутор активно користи обе конструкције бирајући једну од њих у зависности од значења/контекста. Уколико безлична предикативна конструкција *буц чуц* означава могућност као и формално еквивалентне конструкције у другим словенским језицима, дата конструкција би се преферирала у контекстима у којима се ради о

могућности перцепције, а повратна конструкција би била изабрана кад се не ради о могућности перцепције, него о томе да се остварује дата перцепција пасивним путем. Друго, у војвођанском русинском језику, осим глагола *чуц*, безлична предикативна конструкција може се образовати помоћу других глагола као што су *обачиц* ‘уочити’ и *познац* ‘препознати’. Као и примери са глаголом *чуц*, примери са *обачиц* и *познац*, приказани доле, појављују се у контекстима у којима се ради о могућности перцепције.

- (20) *Таки приступ охарактеровани як либерални, а под час протестох у ЗАД ше зявели и транспаренти "Будзме як Шведска", гоч було обачиц же у державох у хторих применъовани благии мири смертельносиц була векша.*

‘Овакав приступ је окарактеризован као либералан, а за време протеста су се у САД појавили транспаренти „Бићемо као Шведска“ иако је било уочено да је у државама у којима су примењиване блаже мере смртност била већа’ (РТВ: 24.6.2020)

- (21) *Вельке интересоване за представу було обачиц по преполней сали, а на основи моцних аплаузох и шмиху хтори виволала тота комедия, воно було и оправдане.*

‘Велико интересовање за представу је било уочено по препуној сали, а на основу огромног аплауза и смеха које је изазвала та комедија, то је било и оправдано’ (БП)

- (22) *У Сиску ище було даскельо Сримчанъох, було их познац по шматох.*

‘У Сиску је било још неколико Сремаца, могли смо да их препознамо по оделима’ (МЖ)

Међутим, не можемо рећи да је наведена конструкција војвођанско русинског језика стабилна као у горенаведеним језицима, јер је број глагола који могу да се комбинују са копулативним глаголом *буц* веома ограничен и *чуц* је скоро једини глагол који се регуларно појављује у датој конструкцији. Даље би требало да се детаљније истражи ова конструкција на већем корпусу који би обухватио различите стилове и жанрове како бисмо одредили порекло и историјски (не)развој дате конструкције у војвођанском русинском језику и везу са истом конструкцијом у другим словенским језицима.

4. ЗАКЉУЧНИ КОМЕНТАР

У раду је размотрена семантика базичних глагола аудитивне перцепције у војвођанском русинском језику са посебним освртом на њихову етимологију и паралеле у другим словенским језицима. У војвођанском русинском језику као базични глаголи аудитивне перцепције функционишу *слухац* (< *sluxati) и *чуц* (< *čuti), од којих први изражава ситуацију са активном аудитивном перцепцијом, док се други употребљава за означавање инертне аудитивне перцепције. Поред тога постоје повратни глагол *чуц ше* и безлична предикативна конструкција *буц чуц* који одговарају за означавање ситуације пасивне аудитивне перцепције. Обе синонимне конструкције су доста фреквентне у савременом језику и претпоставља се да прва од њих описује ситуацију пасивне перцепције без фокусирања на могућност перцепције, док се друга преферира у контекстима у којима се ради о могућности перцепције. Дистрибуција базичних аудитивних глагола у војвођанском русинском језику може се представити на следећи начин (в. Табела 3):

Табела 3. Дистрибуција базичних глагола аудитивне перцепције и везаних за њих конструкција у војвођанском русинском језику

I. Активна аудитивна перцепција	II. Инертна аудитивна перцепција	III. Пасивна аудитивна перцепција
<i>слухац</i> 'слушати'	<i>чуц</i> 'чути'	<i>чуц ше</i> 'чути се' <i>буц чуц</i> 'чути се'
<i>Ј слухам Х</i> 'Ја слушам Х'	<i>Ј чуем Х</i> 'Ја чујем Х'	<i>Х ше чуе</i> 'Х се чује' <i>Х чуц</i> 'Х (може да) се чује'

Из перспективе типологије словенских језика војвођански русински језик као и белоруски, украјински, карпаторусински, српски, хрватски и бугарски, спада у тип у којем постоји семантичка опозиција између активних *sluřati/*sluxati и инертног *čuti (в. 2.2). Међутим, у војвођанском русинском језику глагол активне аудитивне перцепције *слухац* може да се употреби са пропозицијом и, за разлику од глагола инертне аудитивне перцепције *чуц*

који се такође употребљава са пропозицијом и најчешће имплицира да добијена информација може бити несигурна или нетачна, саопшти да је субјекат-експеријенсер у знатној мери сигуран у тачност информације добијене помоћу чула слуха. Такође, глагол *чуц* се спаја са копулативним глаголом *буц* и образује безличну предикативну конструкцију *буц чуц* чије паралеле могу се наћи у чешком, словеначком, словачком и украјинском језику. Дата конструкција се, као што је већ споменуто горе, употребљава у контекстима у којима се ради о могућности аудитивне перцепције и у граматички су регистровани само примери са глаголом *чуц*. Пошто је нађен ограничен број примера са другим глаголима, односно *обачиц* и *познац*, потребно је детаљније истраживање са синхронијског и дијахронијског становишта.

Kaname Okano

VERBS OF AUDITORY PERCEPTION IN VOJVODINA RUTHENIAN
IN THE LIGHT OF SLAVIC ETYMOLOGY

Summary

This paper provides a semantic analysis of the Vojvodina Ruthenian basic verbs expressing auditory perception with particular reference to their etymology and parallels in other contemporary Slavic languages. In Slavic languages, auditory perception is most often lexicalized by the verbs coming from **slyšati*/**slušati*, **sluxati*/**slyxati*, and **čuti*. However, the distribution of these verbs differs in every contemporary language since they lexicalize the three main meanings of auditory perception, i.e., the meaning of active auditory perception, inert auditory perception, and passive auditory perception, in different ways. The first part of the paper deals with the etymology of the Slavic verbs of auditory perception and their semantic distribution in contemporary Slavic languages. The system of the Slavic verbs of auditory perception can be divided into three types: (1) Belorussian, Ukrainian, Carpatho-Rusyn, Serbian, Croatian, and Bulgarian use **slušati* or **sluxati* for the meaning of active auditory perception and **čuti* for the meaning of inert auditory perception; (2) Russian, Polish, Czech, Slovak, and Slovene uses different verbs coming from the same root for the active and inert auditory perception; (3) Macedonian lexicalizes the two meanings of auditory perception using only one verb (*sluša* 'listen/hear'). The second part of the paper analyzes the Vojvodina Ruthenian verbs of auditory perception *sluxac* 'listen' and *čuc* 'hear'. It is pointed out that in Vojvodina Ruthenian, the verb of active auditory perception *sluxac* 'listen' can be used with a proposition, and in such case, the verb with a proposition implies that the subject-Experiencer is sure that the information received by auditory perception is correct or certain, while the verb of inert perception *čuc* with a proposition implies that the information may be incorrect or uncertain. In this part, the two constructions for expressing the meaning of passive auditory perception are also analyzed: the construction with the reflexive verb *čuc še* 'be heard' is usually used in the

passive contexts but without any focus on the possibility of passive auditory perception, while the impersonal predicative construction *buc čuc* '(possible to) hear/be heard' is preferred in the contexts referring to the possibility of passive auditory perception. In addition to that, it is pointed out that there are some parallels in some other Slavic languages such as Czech, Slovene, Slovak, and Ukrainian, and that a few other verbs such as *obačic* 'spot' and *poznac* 'recognize' can also appear in this construction and this fact requires more detailed investigation in the future.

Key words: semantics, etymology, historical semantics, verbs of auditory perception, Vojvodina Ruthenian.

СКРАЋЕНИЦЕ

ACC = акузатив, DAT = датив, NOM = номинатив, блр. = белоруски, буг. = бугарски, гл. = горњолужицки, говор. = говорни, дл. = доњолужицки, застр. = застарели, књиж. = књижевни, крсн. = карпаторусински, лем. = лемковски, мак. = македонски, пољ. = пољски, слч. = словачки, слн. = словеначки, с = српски, укр. = украјински, х. = хрватски, чеш. = чешки.

ЛИТЕРАТУРА

- Apresjan, JU. D. (1995). *Izbrannye trudy. Tom II. Integral'noe opisanie jazyka i sistemnaja leksikografija*. Moskva: Jazyki ruskoj kul'tury. (Cyrillic)
- Gisborne, N. (2010). *The Event Structure of Perception Verbs*. Oxford: Oxford University Press.
- Grković-Mejdžor, J. (2013). *Istorijska lingvistika: Kognitivno-tipološke studije*. Novi Sad, Sremski Karlovci: Izdavačka kuća Zorana Stojanovića. (Cyrillic)
- Havránek, B. – Jedlička, A. (1981). *Česká mluvnice*. Praha: SPN.
- Ivić, M. (2006). Relevantna uloga čula mirisa egzemplifikovana srpskim jezičkim faktima. *Jezik o nama*. Beograd: Biblioteka XX vek. 53–62.
- Kanazashi, K. (2019). On Some Features of Slovene Sentence Construction biti+infinitive: From the Viewpoint of the Czech Parallel Sentence Construction [in Japanese]. *Slavia Iaponica* 22, 197–226.
- Mihaljević, M. (2009). The structure of complements of verbs of perception in Croatian. Franks, S., Chidambaram, V., Joseph, B. (Eds.) *A linguist's linguist: studies in South Slavic linguistics in honor of E. Wayles Browne*. Bloomington: Slavica Publishers.
- Okano, K. (2017). Glagoli vizuelne percepcije u vojvođanskom rusinskom jeziku u svetlu slovenske etimologije. *Limes Slavicus* 2, 148–162. (Cyrillic)

- Padučeva, E. V. (2004). *Dinamičeskie modeli v semantike leksiki*. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury. (Cyrillic)
- Piper, P. (2009). Slovenski jezik. 3. Skladnje. Piper, P. (Red.) *Južnoslovenski jezici*. Beograd: Beogradska knjiga. 300–370.
- Popović, D. (2016). *Predikati percepcije u ruskom i srpskom jeziku* (Neobjavljena doktorska disertacija). Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad. (Cyrillic)
- Ramač, JU. (2006). *Gramatika ruskoho jazyka*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (Cyrillic)
- Ristić, S. (2012). Glagoli vizuelne percepcije u srpskom jeziku. *O rečima u srpskom jeziku: Tvorbeni i leksikografsko-leksikološki aspekti*. Beograd: Institut za srpski jezik. 121–131. (Cyrillic)
- Ružička, J. et al. (1966). *Morfologija slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Slyn'ko, I. I. – Hujvanjuk, N. V. & Kobyljans'ka, F. M. (1994). *Syntaksys sučasnoji ukrajins'koji movy: problemni pytannja*. Kyjiv: Vyšča škola. (Cyrillic)
- Sweetser, E. E. (1991). *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Toporišič, J. (2000). *Slovenska Slovnica. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja*. Maribor: Založba Obzorja.
- Viberg, Å. (1984). Verbs of perception: a typological study. Butterworth, B., Comrie, B., Dahl, Ö. *Explanations for language universals*. Berlin-New York–Amsterdam: Mouton. 123–162.
- Šul'žuk, K. F. (2010). *Syntaksys ukrajins'koji movy*. Kyjiv: Akademija. (Cyrillic)
- Šmilauer, V. (1947). *Novočeská skladba*. Praha: Nakladatel Ing. Mikuta.

РЕЧНИЦИ

- Brückner, A. (1974). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- DNS: *Dolnoserbško-nimške słowniki*. Preuzeto sa <http://www.dolnoserbški.de/ndw/>
- DRMJ: *Digitalen rečnik na makedonskiot jazik*. Preuzeto sa <http://www.makedonski.info/> (Cyrillic)
- ERHSJ: Skok, P. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, 1–4*. Zagreb: JAZU.

- ESUM: (1982–2012). *Etymolohičny slovnyk ukrajinskoji movy, 1–6*. Kyjiv: Naukova dumka. (Cyrillic)
- ÈSSJA: Trubačev O.N. (red). *Ètimologičeskij slovar' slavjanskih jazykov: praslavjanskij leksičeskij fond, vypusk 1–37*. Moskva: Nauka. (Cyrillic)
- Fasmer, M. (1986–1987). *Ètimologičeskij slovar' russkogo jazyka, I–IV*. Moskva: Progress. (Cyrillic)
- ISSČ: *Internetový slovník současné češtiny*. Preuzeto sa <https://www.nechybuje.cz/slovník-soucasne-cestiny>
- Králik, P. (2015). *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: VEDA.
- MAS: Evgen'eva, A. P. (Red.) (1999). *Slovar' russkogo jazyka : v 4 t*. Moskva: Russkij jazyk, Poligrafresurs.
- RBE: (1977–2012). *Rečnik na b'lgarskija ezik, 1–12*. Sofija: BAN, AI „Prof. Marin Drinov“. (Cyrillic)
- RMS: (1967–1976). *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, I–III*. Novi Sad: Matica srpska – Zagreb: Matica hrvatska; *IV–VI*. Novi Sad: Matica srpska. (Cyrillic)
- RRS: Kerča, I. (2007). *Rusyns'ko-rus'kŷj slovnyk, I–II*. Užhorod: PoliPrint. (Cyrillic)
- RSJ: (2007). *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska. (Cyrillic)
- RSS: Ramač, JU. (Red.) (2010). *Rusko-serbski slovnjik*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskix Rusnacox. (Cyrillic)
- SDS: *Serbske digitalne slowniki*. Preuzeto sa <http://www.serbski-institut.de:8180/dict/index.html>
- SES: Snoj, M. (2005). *Slovenski etimološki slovar*. Spletna izdaja. Preuzeto sa <https://fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar>
- SJP: (1997). *Słownik języka polskiego PWN*. Preuzeto sa <https://sjp.pwn.pl/>
- SRNJA: Ramač, JU. (Red.) (2017). *Slovnjik ruskoho narodnoho jazika, I–II*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskix Rusnacox. (Cyrillic)
- SSJ: (1959–1968). *Slovník slovenského jazyka, I–VI*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- SSKJ: (2000). *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Spletna izdaja. Preuzeto sa <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>
- SUM: Bilodid, I.K. (Red.) (1970–1980). *Slovnyk ukrajins'koji movy v 11 tomox*. Kyjiv: Naukova dumka. (Cyrillic)
- TSBM: (1977–1984). *Thumačal'ny sloŷnik bielaruskaj movy ŷ 5-ci tamach*. Minsk: Bjeľarus. Sav. Encykłapiedyja imia Pjetrusia Broŷki. Preuzeto sa <http://www.skarnik.by/tsbm> (Cyrillic)

ИЗВОРИ ПРИМЕРА

- BP: *Bačka Press*, 23.3.2017. broj: 0032. (Cyrillic)
- DP: Paphrahaji, D. (2009). *Zapor: vibrana proza*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)
- IM: Međeši, I. (2011). *Špaciri po spodku dunca*. Novi Sad: Ustanova studentski kulturni centar. (Cyrillic)
- JB: Barna, JA. (2022). *Tak pripovedali našo đidove*. Novi Sad: Društvo za ruski jazik, literaturu i kulturu. (Cyrillic)
- MŽ: Žiroš, Miron. (2015). *Americki men: pravdivi pripovedki o živoce Rusnacox u Ameriki*. Novi Sad: Društvo za ruski jazik, literaturu i kulturu. (Cyrillic)
- MK: Kočiš, M. M. 1963. *Kročaji*. Ruski Kerestur: Ruske slovo. (Cyrillic)
- NB: *Nova beseda*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Preuzeto sa http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda3.html
- RS: *Ruske slovo*. Preuzeto sa <http://www.ruskeslovo.com/> (Cyrillic)
- RTV: *Radio-televizija Vojvodina*. Preuzeto sa <http://www.rtv.rs/rsn/> (Cyrillic)
- ŠV: *Švetlosc*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)
- ZH: *Zahradka: časopis za dzeci*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)